

Etika rasprave na društvenim mrežama

Zahvala pripada Allahu, Gospodaru svjetova, i neka su salavati i selami na Allahovog miljenika, odabranog roba i poslanika Muhammeda, njegovu porodicu, ashabe i sve one koji slijede njegovu uputu.

Neslaganje i razilaženje u mišljenju sasvim je prirodno. Različiti, suprotni stavovi i nesuglasice mogu se prevazilaziti na razne načine, a najefikasniji metod jeste razgovor. U našem vremenu društvene mreže u tome igraju veliku ulogu, međutim, nerijetko su one poprište žestokih rasprava i debata, koje često prelaze granice prihvatljivog dijaloga i prerastaju u vrijeđanje, svađe i verbalne ratove širokih razmjera.

Rasprava podrazumijeva pobijanje dokaza dokazom s ciljem da se oponent porazi i potvrdi neispravnost njegove tvrdnje i stava.

Osvrnemo li se na Allahovu knjigu – časni Kur'an, uočit ćemo da se u nekim ajetima pohvalno govori o raspravi, dok drugi ajeti raspravu osuđuju i zabranjuju. To znači da rasprava može biti pohvalna, ali isto tako i zabranjena. Imam Zehebi u svom djelu *Veliki grijesi* spominje raspravu i kaže: "Ako se rasprava vodi da bi se prepoznala istina i potvrdila – to je pohvalna rasprava, a ako se rasprava vodi da bi se istina odbila ili se vodi bez znanja – to je pokuđena rasprava. Prema ovoj podjeli, shvataju se ajeti i hadisi o dozvoljenosti i pokuđenosti rasprave." (*El-Kebair*, str. 221)

U narednim redovima razjasnit ćemo dileme u pogledu pohvalne i pokuđene rasprave i ukazati na pravila putem kojih će se u debate i rasprave unijeti duh islamske etike i morala, koji će nas udaljiti od grijeha i učiniti naše rasprave korisnim i plodonosnim.

Pokuđena rasprava

To je svaka rasprava kojom se podržava neistina i zabluda ili onemogućava da se ispolji i razjasni istina, ili rasprava koja se odvija bez znanja i dokaza. Takvu raspravu prate vrijeđanje, potcjenjivanje, prepirka, temelji se na pretpostavkama, neosnovanom preferiranju vlastitog stava, a cilj učesnika u takvoj raspravi jeste istaknuti se, uzdići se i degradirati sagovornika. Onaj ko vodi takvu raspravu pristrasan je i neobjektivan, nije u stanju odreći se svog stava iako ga pobijaju jasni argumenti. Želja mu je ušutkati oponenta, obezvrijediti i osporiti njegov govor, predstaviti ga kao nezalicu, a istaknuti svoju superiornost, inteligenciju, naobrazbu i elokventnost.

Ovakva je rasprava teška bolest i zlo koje pospješuje neprijateljstvo i međusobnu netrpeljivost. Izbjeći ovakvu raspravu znači biti pošteđen mnogih neugodnosti. Onom ko ostavi takvu raspravu, iako zastupa ispravan stav, Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, obećao je kuću u Džennetu. Prenosi se od Ebu Umame, radijallahu anhu, da je Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Ja garantiram kuću u krajevima Dženneta onome ko ostavi raspravu (*el-mira'*) pa makar bio u pravu,

kuću u sredini Dženneta ko ostavi laganje pa makar i u šali, i kuću u najvišem dijelu Dženneta onome ko uljepša svoj ahlak.” (Ebu Davud. Hadis je hasen prema ocjeni Albanija.)

Svevišnji Allah u dva kur’anska ajeta opisao je pokuđenu raspravu: **“A nevjernici se raspravljaju, služeći se neistinama, da bi time opovrgli Istinu, i rugaju se dokazima Mojim i Mojim opomenama”** (El-Kehf, 56); **“Eto tako Allah ostavlja u zabludi svakoga ko u zlu pretjeruje i sumnja, one koji o Allahovim znamenjima raspravljaju, iako im nikakav dokaz nije došao, pa izazivaju još veću Allahovu mržnju i mržnju vjernika”** (El-Mu’min, 34-35). Hatib el-Bagdadi kaže: “U ova dva ajeta Svevišnji Allah ukazao je na pokuđenu raspravu i stavio nam na znanje da je to rasprava bez argumenta i rasprava kojom se širi zabluda i opovrgava istina. Prema tome, pod pokuđenom raspravom podarzumijeva se rasprava bez znanja i rasprava uz razdor, svađu i obmanu, kojom se podstiče zabluda i neistina nakon što se istina ispolji i razjasni.” (*El-Fekihu vel mutefekkih*)

Temeljni uzrok vođenja ovakvih rasprava jeste oholost i zadivljenost sobom. Kaže Uzvišeni Allah: **“Oni koji o Allahovim znamenjima raspravljaju, iako im nikakav dokaz nije došao, u srcima njihovim je samo oholost koja ih neće dovesti do cilja željenog”** (El-Mu’min, 56). Iz oholosti se rađaju druge ružne osobine, kao što je želja za isticanjem i demonstriranjem superiornosti nad drugima i sklonost ka uznemiravanju drugih i otkrivanju njihovih nedostataka. Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, govorio je: *“Nijedan narod neće zalutati nakon što mu je data uputa, osim ako se upusti u (besplodnu) raspravu”, a zatim je proučio ovaj ajet: “...jer oni su narod svađalački”* (Ez-Zuhruf, 57-58). (Ahmed, Tirmizi i Ibn Madža. Hadis je hasen prema ocjeni šejha Albanija.)

Pohvalna rasprava

Pohvalna je ona rasprava koja potpomaže istinu i njoj vodi, uz čist i iskren nijet, i koja se odvija na ispravan način. Postoji rasprava koja je lijepa, a postoji i još ljepša. Časni Kur’an stavlja nam u obavezu da raspravu vodimo na najljepši način. Kaže Svevišnji Allah: **“Na put Gospodara svoga mudro i lijepim savjetom pozivaj i s njima na najljepši način raspravljaj!”** (En-Nahl, 125); **“I sa sljedbenicima Knjige raspravljajte na najljepši način, ali ne i sa onima među njima koji su nepravedni”** (El-Ankebut, 46). Raspravljati se na najljepši način znači temeljiti raspravu na znanju i jasnom dokazu, uz lijep ahlak i blagost, lijepim riječima, a cilj ovakve rasprave jeste afirmirati istinu, istaknuti je i uljepšati, a osuditi zabludu i istaći njenu ogavnost, i to najkraćim putem koji tome vodi. Cilj rasprave ne smije biti nadmetanje i želja za isticanjem, nego je cilj pojasniti istinu i uputiti ljude (Ibn Kesir, *Tefsir*). Takvu raspravu vodili su Allahovi poslanici sa svojim narodima pozivajući ih u vjeru, to je bila praksa istaknutih ashaba i velikana ovog ummeta.

O Nuhovom narodu Svevišnji Allah kaže: **“‘O Nuhu’, rekoše oni, ‘ti si želio da se s nama raspravljáš i dugo si se raspravljáo. Daj neka se ostvari ono što nam prijetiš, ako istinu govoriš!’”** (Hud, 32)

Abdullah b. Abbas, radijallahu anhu, vodio je raspravu sa haridžijama, nakon čega je veliki broj njih ostavio ideju haridžizma. (Ahmed i Hakim)

Imam Šafija govorio je: “Ni s kim se nisam raspravljáo a da mi nije bilo svejedno hoće li istina biti na mojoj ili njegovoj strani.” (El-Gazali, *Ihjau ulumid-din*)

Obilježja pohvalne rasprave

Da bi rasprava dala svoje plodove i rezultate, nužno je da se sagovornici pridržavaju etike i pravila rasprave. Nekoliko veoma bitnih pravila rasprave možemo uzeti iz ajeta u kojima Svevišnji Allah poučava Poslanika, sallallahu alejhi ve sellem, kako da vodi raspravu sa idolopoklonicima. To su ajeti

sure Sebe u kojima Svevišnji Allah kaže: **“Upitaj: ‘Ko vas opskrbljuje i iz neba i iz zemlje?’ - i odgovori: ‘Allah! Da li smo onda mi ili vi na Pravome putu, ili u očitoj zabludi?’ Reci: ‘Vi nećete odgovarati za grijehе koje mi počinimo niti ćemo mi odgovarati za ono što uradite vi.’ Reci: ‘Gospodar naš će nas sabrati i onda nam pravedno presuditi, On je Sudija Pravedni, Sveznajući.’ Reci: ‘Pokažite mi one koje smatrate Njemu ravnim!’ - Nema ih; postoji samo Allah, Silni i Mudri!”** (Sebe, 24-27)

Cilj rasprave jeste inicirati razum da o nečemu razmisli, kako bi došao do ispravnoga zaključka. Pitanje božanstva temeljno je vjersko pitanje, a idolopoklonici su o njemu raspravljali i sumnje iznosili, ali i pored toga časni Kur'an usmjerava nas da i pri takvoj raspravi vodimo računa o etici razgovora i debate, te da se rasprava vodi na najljepši način, jer svrha rasprave jeste da se istina prepozna i prihvati. Spomenuti ajeti ukazuju na nekoliko bitnih pravila i etiku vođenja rasprave, od kojih su:

Prvo: Na početku rasprave potrebno je ukazati na zajedničke tačke oko kojih su obje strane složne, da bi one bile polazište pri raspravi. Time do izražaja dolazi podudarnost i sužava se krug razilaženja, jer kada je krug neslaganja širok, teško je doći do dogovora i zajedničkog stava. Na početku ovih ajeta Uzvišeni Allah kaže: **“Upitaj: ‘Ko vas opskrbljuje i iz neba i iz zemlje?’ - i odgovori: ‘Allah!’”** Idolopoklonici, s kojima se vodila ova rasprava, ne spore da je Allah Onaj koji sve opskrbljuje, kao što o tome Kur'an govori: **“Upitaj: ‘Ko vas hrani s neba i iz zemlje, čije su djelo sluh i vid, ko stvara živo iz neživog, a pretvara živo u neživo, i ko upravlja svim?’ ‘Allah!’, reci će oni, a ti reci: ‘Pa zašto Ga se onda ne bojite?’”** (Junus, 31). S obzirom na to da oponent prihvata i priznaje tu činjenicu, pitanje o tome nije imalo za cilj da se na njega odgovori, nego je cilj istaknuti zajedničku tačku, koja je aksiom za obje strane, pa je naređeno da se to jasno kaže i potvrdi na početku rasprave. Dakle, rasprava treba da se vodi oko precizno određenog pitanja, nakon što se utvrde temelji i osnove, jer ako nema zajedničkih osnova, rasprava je besmislena.

Drugo: Ne tvrdi kategorično da je tvoje mišljenje ispravno, a mišljenje oponenta pogrešno. Ne reci svom sagovorniku u raspravi, naprimjer: “Dođi da ti objasnim da sam u pravu i da si ti u krivu!”, nego mu kaži: “Jedan od nas dvojice je u pravu, a drugi griješi, hajde da o tome popričamo, kako bismo saznali šta je ispravno.” Na ovo iz spomenutih ajeta ukazuju riječi: **“Da li smo onda mi ili vi na Pravome putu, ili u očitoj zabludi?”** Neko od nas, mi ili vi, je na Pravom putu, a drugi su u očitoj zabludi, po ko od nas zastupa istinu, a ko u zabludi? Ovakvu etiku implementirali su islamski pravници svojom izrekom: “Kada budemo pitani o našem stavu i stavu naših neistomišljenika o praktičnim pitanjima u vjeri, dužni smo odgovoriti da je naš stav ispravan, a greška je moguća, dok je stav našeg oponenta pogrešan, a postoji mogućnost da bude tačan” (Ibn Nudžejm, *El-Ešbahu venezair*). Svrha rasprave jeste doći do istine, a ne lična pobjeda, jer prava pobjeda znači otkriti istinu, prepoznati je i prihvatiti. Prihvatiti istinu i njoj se vratiti bolje je nego ustrajavati u neistini, govorio je Omer, radijallahu anhu. (Ibn Kajjim, *I'lamul-muvekkiin*)

Treće: Ne nazivaj stav oponenta ništavnim, iako tako vjeruješ, jer cilj rasprave jeste ubijediti ga, a ne donijeti sud o njegovom stavu. Na tom putu neophodno je približiti se sagovorniku i prihvatiti pretpostavku da je tvoj stav možda pogrešan. To će oponentu dati snage da kvalitetno iznese svoje argumente, te kada bude dao sve od sebe da opravda svoj stav i dokaže ništavnost tvog stava, te mu to ne pođe za rukom, ostaje mu samo da se povinuje zdravom argumentu i istini. Pogledajmo kako se u spomenutima ajetima biranim riječima obraća sagovorniku: **“Vi nećete odgovarati za grijehе koje mi počinimo niti ćemo mi odgovarati za ono što uradite vi.”** Naš postupak uvjetno se naziva “grijehom”, dok se postupak oponenta naziva “djelom”, kako bi se približilo oponentu. Time se stavlja na znanje da je bitno doći do ispravnog suda, a šta će se stvarno nazvati grijehom ili ispravnim postupkom, to će se vidjeti tek na kraju rasprave.

Četvrto: Sagovornik se treba upoznati sa značajem rasprave i opasnošću koju nosi, jer na osnovu

rezultata rasprave slijedi praktična primjena, a sagovornik sam snosi posljedice svoje odluke. Radi se o pravom putu ili zabludi, ispravnom ili pogrešnom, a svako će biti pitan o svom ubjedenju i postupanju po njemu. Na to ukazuju riječi: **“Reci: ‘Gospodar naš će nas sabrati i onda nam pravedno presuditi, On je Sudija Pravedni, Sveznajući.’”**

Peto: Omogući sagovorniku da kaže sve što ima i pažljivo ga slušaj sve dok ne završi svoj govor. Tako će kvalitetnije iznijeti svoje argumente i olakšati da se prepozna istina, ako je ona na njegovoj strani, ili će se precizno ustanoviti mjesto njegovog posrtaja, što će omogućiti da fokusiramo upravo na tu tačku. To je najkraći put, jer onaj ko vodi raspravu s ciljem da dođe do istine poput je ljekara: daje bolesniku priliku da detaljno govori o svom stanju, nadajući se da će dokučiti uzrok bolesti, gdje se krije i kako je nastao. To ima veliki utjecaj na dijagnozu bolesti pa i na samu terapiju. Čak i ako bi ljekar bio u stanju otkriti uzrok bolesti drugom metodom mimo govora, pacijent je duševno smireniji ako mu se dá prilika da detaljno govori o svojoj bolesti. Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, nije sumnjao da je on zastupa istinu, a da su idolopoklonici u zabludi, kao što nije sumnjao da je grijeh – prikladan opis za one koji pored Allaha druge obožavaju, međutim, time se želio približiti oponentu i omogućiti mu da kazuje o svom stavu iznoseći sve argumente koje posjeduje: **“Reci: ‘Pokažite mi one koje smatrate Njemu ravnim!’”** Pokažite mi, iznesite mi sve svoje argumente, ja ću ih pažljivo saslušati. Ako niste u stanju iznijeti dokaz kojim biste opravdali svoje obožavanje drugih mimo Allaha, hajde onda da prihvatimo ono oko čega smo se na početku složili: da je Allah jedini, koji vlada i svim upravlja, neka On onda isto tako bude jedini koji se obožava, jer nije pravedno da Allah bude jedini koji stvara, opskrbljuje, svim vlada i upravlja, a drugi se mimo Njega obožavaju.

Šesto: Nastoj privući pažnju i zainteresirati sagovornika svim raspoloživim metodama. Jedan od načina podsticanja na razmišljanje jeste zapitkivanje sagovornika, kao što je to dva puta učinjeno u ovoj kratkoj raspravi: **“Da li smo onda mi ili vi na Pravome putu, ili u očitoj zabludi?”** **Reci: ‘Pokažite mi one koje smatrate Njemu ravnim!’”**

Sedmo: Cilj rasprave jeste da se dođe do rezultata, a ne puki dijalog. Ukoliko razgovor ne daje plodove, to je samo gubljenje vremena i put ka raskolu, netrpeljivosti i preziru. Rezultat ove rasprave jeste ništavnost širka i idolatrije i potvrda prava na obožavanje samo Svevišnjem Allahu: **“Reci: ‘Pokažite mi one koje smatrate Njemu ravnim!’”** Odgovora nije bilo, te ostaje samo da priznaju, prihvate i kažu: **“Nema Njemu ravnih; postoji samo Allah, Silni i Mudri!”**

Nije nužno da na koncu rasprave oponent prizna grešku i prihvati istinu. Bitno je da upozna jasan dokaz i snažan argument. Ako oponent ne prihvati tvoj stav, to ne znači da si poražen u raspravi. Čak i kada onaj ko je u zabludi ostane pri svom stavu, nakon rasprave neće više biti toliko siguran u svom stavu, njegova ubjedenja će biti poljuljana, a moguće je da nakon nekog vremena prihvati istinu. Naravno, tome se može nadati ukoliko se vodi računa o etici i pravilima rasprave, u protivnom, rasprava će povećati samo raskol.

Kada se radi o raspravama o vjerskim pitanjima naročito je bitno istaći da se u raspravu može upuštati samo onaj ko je za to kompetentan, kako ne bi nanio nepravdu istini, a isto tako kako ne bi pao pod utjecaj sumnji koje oponent iznosi. Stoga, da bi se upustio u raspravu, nije dovoljno to što je istina na tvojoj strani, nego je nužno biti “naoružan” znanjem, razumijevanjem i poznavanjem etike i pravila vođenja rasprave.